

ULUSLARARASI PARA FONU (IMF) YARARDAN ZİYADE ZARAR VERİYOR (*)

Henry KISSINGER Çev. Erdoğan SORAL

Gelişmiş sanay ülkelerini tehdit eden **parasal bunalım** bundan on beş ay kadar önce Tayland'da başlamıştı. Hiçbir hükümet ya da ekonomist bunalımın boyutlarını ya da yaratabileceği olumsuz gelişmeleri önceden görebilmiş değildi. IMF tarafından alınan kurtarma önlemleri bunalımı durdurmak bir yana, bunları uygulamaya kalkışan siyasi kurumları tehdit ediyordu. Endonezya'yı felakete sürükleyen nedenlerin başında **soygun** ve **rüşvet** ön sırayı alıyordu. Brezilya için durum farklıydı. Ekonomik bunalım on'larca yıldan beri bu ülkenin başına gelmemiş en **reformist hükümeti** tehdit ediyordu.

Piyasa kapitalizmi, ekonomik büyümenin en etkin itici gücü ve genel yaşam düzeyini arttırmanın kaynağı olmak erdemini sürdürüyordu. Ne var ki "**Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler**" tükmesinde somutlaşan **vahşi kapitalizm** 19. yüzyılda nasıl Marks'izmin yolunu açmışsa, 1990'ların kör güzlü **küreselleşmesi**'de finans piyasalarının özgürlüğünü tehlikeye sokan bir dayatmanın aracı olabilirdi. Çünkü, **küreselleşme**, ekonomik ve sosyal dengesizliklerde "**etkin olan**" ile "**etkin olmayanı**" birbirinden özgürce

(*) Henry KISSINGER : Le F.M.I. fait plus de mal que de bien. Le Monde jeudi 15 Octobre 1998.

ve acımasızca ayırabileceğine inanıyordu. Bu abartılı görüş her zaman olduğu gibi dünyadaki **ekonomik rejimlerle siyasal rejimler** arasındaki “**uyuşmazlığı**” görmezlikten geliyordu. Oysa “**ekonomiden**” farkı olarak, “**siyaset**”, üzerinde yaşadığımız gezegeni **ulusal birimlere** bölmüştür. Siyasiler ulusal ekonomilerine kararlılık sağlamak için “**halklarından**” belli bir ölçüde sıkıntıya katlanmalarını isteyebilirler. Bu sistem, siyasilerin yabancıların avukatlığını yaparak halklarını sonsuza dek **kemer sıkmaya** razı etmeleri demek değildir. Çünkü, bunun tersi **kemer sıkmaya zorlamaktır. Politik araçlar kullanarak dayatmaktır. Bu da sürekli olamaz. Acaba neden? Çünkü, serbest pazarla zenginleştirilmiş ve güçlendirilmiş demokrasiler “pazar” adına sınırsız bir kemer sıkmayı hoşgörmezler.** Demokrasiler, bir “**güvence sepeti**” oluşturmak için sosyal önlemler alırken, piyasanın siviliklerini törpülemek isterler, onu, plan ve programlarla yönlendirmeye çalışırlar. Uluslararası finans sistemi henüz bu tür yangın söndürücülerinden yoksundur. Çünkü bu alandaki gelişmeleri kavrayıp anılan önlemlerin kaçınılmaz olduğunu anlayanların sayısı sanılandan çok azdır. Böyle olunca bunalımların sönmülendirilmesi görevi bir uluslararası kuruluşa, IMF’ye verilmiştir. Ne varki bu kuruluş **bunalımı sönmülendirmek** bir yana, **politik kararsızlığı arttırmaktan başka bir iş yapmıyor.** Acaba neden? Güncel zorlukların baskısı altında beklenmedik işlevler yüklenen bu örgüt aldığı kararlardan kaynaklanan sonuçlar karşısında önünü göremez duruma gelmiştir. **Serbest dolaşım bağına bağlılığının doğal sonucu olarak bunalımın nedenlerini, bunalıma düşmüş ülkelerin güçsüzlüklerinde arıyor. Bunların tümünü bunalımın odakları olarak görüyor** ve hepsine aynı reçeteyi yazıyor. Böylelikle çoğu zaman **politik yapıyı ve kaçınılmaz bir reformun vazgeçilmez koşulunu dumura uğrattıyor.** Elinde tüm hastalara yazdığı bir reçete ve bu reçetede her derde deva bir ilaç var. Bu ilacı herkese veriyor. Olası tüm ağrıları durdurmak için elinde bir tür ilaç bulunduran hekim nasıl bir hastaya sıkı perhiz öneriyorsa, IMF’de üç aşağı beş yukarı aynı şeyi yapıyor. Örneğin, **sermayenin dışarıya kaçmasını önlemek için faiz oranlarını yükseltin derken, ithalatı azaltmak ve ihracatı arttırmak için paranızın dış değerini**

düşürün deyip devalüasyona yeşil ışık yakıyor. İlacın yan etkilerini ve bunların dramatik sonuçlarını göz ardı ediyor. Bu ülkelere adeta bir kobay gözüyle bakıyor.

Oysa, **ekonomik davranışların sebep ve sonuç ilişkileri ampirik olarak defalarca gözlenmiş,** olası sonuçları matematiksel olarak irdelenmiştir. Bazı örneklerle açıklayalım. IMF'nin tek ilaçlı reçetesinin sonuçları genellikle **yaşam düzeyinin hızla düşmesi, işsizlik ve yoksulluk patlaması ve kapitalist ekonomik rejimlerin bu ülkelerde zayıflamasıdır. Güney Doğu Asya'daki son durum bunun canlı örneğidir.** Rüşvet ve soygun kapitalizmiyle, bankaların yetersiz denetimi bir araya gelince büyük yanılgılar ve dramatik sonuçlar yaşanmıştır. Belki bunlar her defasında doğrudan bir bunalımın nedeni olmamışlar, iş yapmak için belki bu dikenli tellerden geçmek gerekmiştir. Fakat, ne yazık ki hüznü sonuçların doğması önlenememiştir. Oysa bugünkü çizgiye gelinceye kadar, bir yıl, ya da biraz daha öncesine dönüldüğünde Güney Doğu Asya ülkeleri gezegenin hızla büyüyen ekonomilerine sahiptirler. Bu gelişme **yüksek bir tasarruf oranına, disiplinli bir çalışma ahlakına ve sorumlu bir mali politikaya dayanıyordu.**

Bunalım bazı faktörlerin ulusal ve bölgesel denetimin dışında kalmasından kaynaklanmıştı. Bu kuşakta bulunan bazı ülkelerin **ABD dolarına bağlanmış değişim oranları vardı.** 1994 Çin devalüasyonundan sonra dolar büyük ölçüde değer kazanırken Japon Yen'i değer yitiriyordu. Güneydoğu Asya'dan yapılan **ihracat giderek rekabet gücünü kaybediyor, dış ticaret dengesi olumsuz yönde etkileniyordu. Öte yandan, Doların değişim oranları spekülatörlere erişemeyecekleri olanaklar sağlıyordu.** Yerel paraların büyük ölçüde değer kazanması (ulusal paranın dış değerinin yüksek tutulması) spekülatörlere düşlemeyecekleri kazanç kapıları açarken, uluslararası finans kurumları parasal ekonomiye ağırlıklarını koyuyorlardı.

Bunalımın Endonezya'da patlak vermesiyle Güney Doğu Asya'nın aşırı nüfuslu ülkelerindeki gelişmeler, **dünya finans sisteminin** ne büyük bir teh-

dit altında bulunduğunu açıkça gösteriyordu. ABD'nin baskısı altında **IMF yoğun kemer sıkmayı içeren ürünlerle** ve bilinen ilaçlarıyla duruma müdahale ediyordu. Taylandın demokratik kurumları şimdiye kadar olaya ılımlı ve anlayışlı yaklaşmışlardı. Ama ne zamana kadar bu ülke **%40'**ın üzerindeki faiz oranlarına, negatif büyüme hızlarına (-)**%8** ve **%42'**nin üzerindeki devallüasyonlara dayanabilirdi?

IMF, Endonezya'da, bu ülkenin finans kuruluşlarıyla içli dışlı ilişkileri olduğundan kuşku duyulan ve itham edilen bir Amerikan yönetiminin önerilerine uyararak, Endonezya halkının tamamının ya da tamamına yakın bir bölümünün acılarının kaynağını oluşturan bataklığı kurutmaya karar veriyordu. **Onbeş bankanın** kapatılmasını, **besinler ve yakıtlar üzerindeki tekelin kaldırılmasını devlet subvasyonlarının derhal sıfırlanmasını** istiyordu.

Anılan maddeler üzerindeki tekelin kaldırılması, **besin ve yakacak fiyatlarının hızla artmasına, ekonomiyi denetimlerinde tutan azınlığa karşı katliama varan ayaklanmaların çıkmasına neden olmuştur.** Aynı anda, en az **altmış milyar** ABD doları tutarındaki Çinlilere ait sermaye ülkeyi terk etmiştir. Böylece, parasal bunalım bir felakete dönüşmüştür. Amerikan hazinesinden özel misyonla gönderilen **bir görevli** Endonezya'da kaldığı bir kaç ay içinde Endonezya hükümeti ile IMF arasındaki buzları eritmeye, ülke üzerindeki ağır baskıları yumuşatmaya çalışmıştı. Fakat geçtiğimiz Nisan ayında IMF ihtiyar atını yeniden favori olarak yarışa sürüyordu. Bu kez patlama, Suharto rejimini silip süpürüyordu. **Ekonomik bunalıma dönüşmüş parasal bir bunalım, siyasi kurumların** bunalımı haline gelmişti. Gerçek reformların tümü askıya alınmıştı. IMF'nin programları yararlı sonuçlara ulaşabilseydi bütün bunların bir anlamı olabilirdi fakat ne yazık ki fonun müdahale ettiği tüm ülkelerde, ortaya konulan planlar, öngörülen büyüme beklentilerinin gerisinde kalıyordu. Bu planlar olmasaydı gerçekleştirmeleri belki daha kötü olabilirdi. Fakat bu, bir teselli sayılamazdı.

IMF'nin karıştığı her olayda gözlenen **politik** ve **ekonomik** yetersizlik Rusya deneyiminde de açıkça görülür, Endonezya'da IMF ekonominin üzerine aşırı derecede giderek politik kadronun yıkılmasına katkıda bulunmuştur. Rusya'da, siyasi rejimin üzerinde ısrarla durması ekonominin çöküşünü hızlandırmıştır. Özetle, IMF üstlendiği görevin üstesinden gelmesi için gerekli olanaklardan yoksundur. Acil olarak yapılması gereken Brezilya bunalımını çözmek ve Latin Amerika'da piyasa ekonomisini ve demokrasiyi korumaktır. ABD'nin öncülüğünde sanayileşmiş ülkeler arasında sağlanacak bir uzlaşma ile Brezilya için kaçınılmaz görülen **reform planı uygulamaya konulabilir**. Küresel büyümenin anahtarı Amerikan ekonomisinde gerçekleştirilen genişleme ile verilmiştir. Bunun gerçekleşmesi **faiz oranlarının düşürülmesi** ya da **gümrük vergilerinin büyük ölçüde indirilmesi ile sağlanabilir**. Önemli olan, ciddi bir büyüme sürecine girilmesidir. Uluslararası finans bunalımlarını önleyecek kurumların yeniden düzenlenmesidir. Breton-Woods'u ikame edecek yeni bir örgütlenmeye gitmektir. Küresel sistemi her türlü kötü kullanımdan korumak için uzun vadeli yatırımlara giden sermaye ile kısa vadeli yatırımlara giden kısa vadeli spekülasyon sermaye arasındaki ayrımı keskin yapmak ve böylelikle küresel sistemi kısa vadeli spekülasyon yatırımlarının olumsuzluklarından korumaktır.

IMF'yi değiştirmek gereklidir. Onu başlangıçta olduğu gibi **yönlendiren, görüş veren ve yargularıyla sorun çözen** bir kuruluş haline getirmek gerekir. Bunun için IMF'yi **küçük fonlar ve kısa vadeli kaynaklarla** desteklemek yeterlidir. Çünkü bugün olduğu gibi IMF'ye milyarlarca dolar borç vermekle, onu kazanamayacağı bir kumara yöneltmiş ve daha büyük borçlarla batağa sürüklemiş oluruz.

Amerikan kongresi borç içinde kıvranan bu kuruluşa sağlayacağı yeni kaynaklarla onu **değişime** zorlayabilir. Bu fırsatın kaçırılmaması gerekir. Öte yandan, merkez bankaları ve gelişmiş sanayi ülkelerinin yönlendiricileri **uluslararası değerli kağıt piyasaları üzerinde daha dikkatli olmalıdırlar**. **Dengeleme sistemini yeniden güçlendirmek ve uyumu sağlamak gerekir** yatırımcılar üstlendikleri riskleri daha yakından görebilmelidirler.

Ve nihayet, özel sektör, kendisine kapılarını açan ülkelerin politik gereksinmelerini göz önünde bulundurmalıdır. Mutlaka yerel partnerleriyle karşılıklı görüş alış verişi içinde çalışmalı ve **kazanımlarını** gerçek **katılımlara** dönüştürmelidir.